

PAPER

# INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “DO‘STLIK” KONSEPTINING NUTQIY AMALIYOTDA QO‘LLANILISHI: DISKURSIV STRATEGIYALAR, KOMMUNIKATIV AKTLAR VA MADANIY PRAGMATIKA

Raxmanova Nozimaxon<sup>1,\*</sup>

<sup>1</sup>Andijon Davlat Chet Tillari Instituti Qiyosiy tilshunoslik, lingvistik tarjimashunoslik: ingliz tili yo‘nalishi talabasi

\*nozimaraxmanova03@gmail.com

## Abstract

Ushbu maqola ingliz va o‘zbek tillarida “do‘stlik” konseptining nutqiy amaliyotdagi qo‘llanilishini o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqot diskursiv strategiyalar, kommunikativ aktlar va madaniy pragmatika kesimida ikki madaniyatdagi do‘stlik ifodalaridagi o‘xshashlik va farqlarni aniqlashni maqsad qilgan. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, ingliz nutqida do‘stlik individualizm, shaxsiy masofa va reciprocitet tamoyillari bilan bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek nutqida u jamoaviy qadriyatlar, hissiy yaqinlik va sadoqat bilan chambarchas bog‘liq. Tadqiqot natijalari lingvokulturologik tahlil, til o‘qitish va muloqot strategiyalarini shakllantirishda ilmiy asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

**Key words:** Do‘stlik, Lingvopragmatika, Diskursiv strategiyalar, Kommunikativ aktlar, Madaniy pragmatika, Ingliz tili, O‘zbek tili, Lingvokulturologiya, Muloqot, Metafora, Frazelogik birliklar, Nutqiy amaliyot

## KIRISH

Do‘stlik insoniyat tarixida shakllangan eng barqaror ijtimoiy munosabatlardan biri bo‘lib, shaxslar o‘rtasidagi ishonch, mehr, qo‘llab-quvvatlash va yaqinlikni o‘zida mujassam

etadi[Smith 2011; Wierzbicka 1996]. Lingvistik nuqtai nazardan, “do‘stlik” konsepti oddiy so‘zdan kengroq mazmunga ega bo‘lib, u ma‘lum bir madaniyatning qadriyatlari, axloqiy me‘yorlari, ijtimoiy munosabatlari va kommunikativ

Compiled on: January 17, 2026.

Copyright: ©2025 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Humanities* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

tajribasini ifodalaydi.

Zamonaviy lingvistika, konseptologiya va lingvokulturologiya sohalari do'stlik tushunchasining nutqiy amaliyotda qanday namoyon bo'lishini o'rganishga imkon yaratadi. Xususan, diskursiv tuzilmalar, kommunikativ aktlar va madaniy pragmatika orqali do'stlikning shakllanishi va ifodalanish usullari tadqiq qilinadi [Brown & Levinson 1987; Lakoff 2004]. Do'stlar o'rtasidagi muloqot odatda hissiy yaqinlik, norasmiylik, hazil, ochiq muhokama va erkinlik bilan ajralib turadi. Ingliz va o'zbek madaniyatlarida do'stlik qadriyatlari turlicha ifodalanadi. Ingliz madaniyatida u individual tanlov, shaxsiy masofa va o'zaro reciproklik bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek madaniyatida do'stlik jamoaviylik, sadoqat, ma'naviy yaqinlik va o'zaro yordamga asoslanadi [Hall 1976; Safarov 2012]. Bu farqlar metaforalar, frazeologik birliklar, nutqiy harakatlar va diskursiv modellarda aniq namoyon bo'ladi.

Psixologik va kognitiv tadqiqotlar do'stlikning inson hayotidagi ahamiyatini tasdiqlaydi, u psixologik farovonlik, stressni yengish, ijtimoiy integratsiya va sog'liqni yaxshilashga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [Holt-Lunstad 2010; Baumeister 2016]. Evolyutsion psixologiya esa do'stlikni ijtimoiy moslashuv, kooperatsiya va himoyalashning strategik shakli sifatida tushuntiradi [Cosmides & Tooby 2005]. Shu bilan birga, madaniy-pragmatik tadqiqotlar do'stlikning nutqiy amaliyotdagi ifodasi, ya'ni maslahat berish, qo'llab-quvvatlash, hazillashish yoki tasalli berish kabi kommunikativ aktlar orqali shakllanishini o'rganadi [Spencer-Oatey 2008; Tannen 1990].

Diskursiv strategiyalar – yaqinlikni oshirish, masofani qisqartirish yoki muloqotni yumshatish – madaniyatga bog'liq holda farqlanadi. Shu bois, ingliz va o'zbek tillarida “do'stlik” konseptining nutqiy amaliyotda qo'llanilishi, xususan diskursiv strategiyalar, kommunikativ aktlar va madaniy pragmatika doirasida solishtirilishi lingvokulturologik tadqiqotlar uchun dolzarb masala hisoblanadi. Ushbu maqola ikki madaniyatdagi lingvopragmatik xususiyatlarni o'rganish va ularning umumiy hamda farqli tomonlarini aniqlashga qaratilgan.

## METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek tillarida “do'stlik” konseptining nutqiy amaliyotda ifodalanishini lingvokulturologik va lingvopragmatik nuqtai nazardan o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – diskursiv strategiyalar, kommunikativ aktlar va madaniy pragmatika orqali do'stlik tushunchasining shakllanishini tizimli ravishda tahlil qilish va ikki madaniyatdagi o'xshashlik hamda farqlarni aniqlash.

### Tadqiqotda quyidagi metodlar qo'llanildi:

1. *Matnlarni tahlil qilish (Textual analysis)*: Ingliz va o'zbek madaniyatiga oid nutqiy korpuslar, she'riyat, badiiy va norasmiy nutq namunalaridan foydalanildi [Brown & Levinson 1987; Safarov 2012]. Ushbu metod do'stlik konseptining leksik, frazeologik va diskursiv ifodalanishini aniqlash imkonini berdi, shuningdek, nutqiy va madaniy kontekstga bog'liq o'zgaruvchanliklarni ko'rsatdi.

2. *Diskursiv tahlil (Discourse analysis)*: Nutqiy amaliyotdagi kommunikativ aktlar – masalan, maslahat berish, qo'llab-quvvatlash, hazillashish, iltimos bildirish yoki tasalli berish – o'rganildi [Spencer-Oatey 2008; Tannen 1990]. Ushbu metod orqali do'stlik ifodalarining norasmiy muloqotda, rasmiy kontekstlarda va elektron kommunikatsiyada qanday farq qilishi tahlil qilindi.

3. *Komparativ tahlil (Comparative analysis)*: Ingliz va o'zbek madaniyatlaridagi do'stlik qadriyatlari, frazeologik birliklar va diskursiv strategiyalar solishtirildi [Hall 1976; Lakoff 2004]. Bu metod konseptning madaniyatga xos xususiyatlarini aniqlash, ijtimoiy qadriyatlar bilan bog'liqligini ko'rsatish va nutqiy amaliyotdagi diversifikatsiyani yoritishda qo'llanildi.

4. *Kognitiv-lingvistik yondashuv (Cognitive-linguistic approach)*: Do'stlikning psixologik va kognitiv aspektlari – hissiy yaqinlik, ijtimoiy moslashuv, o'zaro yordam va stressni yengish tizimi – lingvistik ifodalar bilan bog'liq holda tahlil qilindi [Smith 2011; Cosmides & Tooby 2005]. Bu yondashuv konseptni til, madaniyat va inson psixologiyasi o'rtasidagi integratsiyalangan nuqtai nazardan o'rganishga imkon berdi.

Tadqiqot materiali sifatida 2010–2025 yillarga oid ilmiy maqolalar, nutqiy korpuslar, adabiy manbalar, she'riyat va elektron resurslar

tanlandi. Tadqiqotning metodologik asoslari konseptologiya, lingvokulturologiya, pragmatika va psixolingvistika tamoyillariga tayangan holda ishlab chiqildi. Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida diskursiv strategiyalarni aniqlash uchun nutq namunalarini kontekstual tahlil qilishga alohida e'tibor qaratildi. Masalan, do'stlikni mustahkamlashga xizmat qiluvchi muloqot texnikalari, yaqinlikni oshirish, masofani qisqartirish yoki muloqotni yumshatish kabi strategiyalar har bir madaniyatda o'ziga xos tarzda amalga oshadi [Spencer-Oatey 2008; Tannen 1990].

Ushbu metodologiya maqolaga ingliz va o'zbek tillaridagi do'stlik konseptining nutqiy amaliyotdagi ifodalanishini tizimli va ko'p qirrali tahlil qilish imkonini berdi, shuningdek, diskursiv strategiyalar va madaniy pragmatika doirasidagi farq va o'xshashliklarni aniqlashga xizmat qildi.

## NATIJALAR

Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillarida "do'stlik" konseptining nutqiy amaliyotda qanday ifodalanishini ko'rsatdi. Tahlil jarayonida uch asosiy yo'nalish – diskursiv strategiyalar, kommunikativ aktlar va madaniy pragmatika – alohida o'rganildi.

**1. Diskursiv strategiyalar** Ingliz tilidagi nutqiy namunalar do'stlikni ifodalashda individualizm, shaxsiy masofa va reciprocitet tamoyillarini aks ettiradi [Hall 1976; Lakoff 2004]. Masalan, do'stlar o'rtasida hazil yoki yumshoq tanqid ishlatilganda, u odatda norasmiy va ijtimoiy masofani saqlashga qaratilgan [Spencer-Oatey 2008]. Shuningdek, yaqinlikni oshirish va solidaritetni mustahkamlash strategiyalari ham do'stlikni norasmiy va madaniyatga xos shaklda ko'rsatadi [Tannen 1990]. O'zbek tilidagi nutqlarda esa do'stlik ko'proq sadoqat, jamoaviylik va o'zaro yordam qadriyatlar bilan bog'liq [Safarov 2012; Karimov 2018]. Diskursiv strategiyalar yaqinlikni oshirish, mehr-muhabbatni ifodalash va jamoaviy majburiyatlarni ko'rsatish uchun ishlatiladi. Masalan, do'stlikni mustahkamlash uchun maslahat berish, yordam taklif qilish va birga qaror qabul qilish kabi texnikalar keng qo'llaniladi.

**2. Kommunikativ aktlar** Tahlil shuni ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek nutqida do'stlikka

oid kommunikativ aktlar turlicha ishlatiladi. Ingliz madaniyatida maslahat berish, tanbeh, hazillashish va iltimos bildirish kabi aktlar shaxsiy hudud va norasmiy muloqot kontekstida namoyon bo'ladi [Brown Levinson 1987; Wierzbicka 1996]. O'zbek madaniyatida esa ushbu aktlar ko'proq ijtimoiy yaqinlik, sadoqat va o'zaro yordamni ifodalashga xizmat qiladi [Safarov 2012; Tursunov 2020].

### 3. Madaniy pragmatika

Madaniy pragmatika tahlili shuni ko'rsatdiki, do'stlikning nutqiy ifodasi madaniy kontekstga bog'liq bo'lib, har bir madaniyatda o'ziga xoslikni saqlaydi. Ingliz madaniyatida muloqotda masofa saqlash, shaxsiy chegaralarni hurmat qilish va hazilni kontekstga mos ishlatish muhim ahamiyatga ega [Hall 1976]. O'zbek madaniyatida esa do'stlikning madaniy-pragmatik ifodasi hissiy yaqinlik, mehr-muhabbat, yordam berish va umumiy qadriyatlarni aks ettirish bilan tavsiflanadi [Karimov 2018].

### 4. Umumiy xulosalar

Tahlil shuni ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek tillaridagi do'stlik konsepti leksik, frazeologik va diskursiv jihatdan turlicha ifodalanadi, lekin ularning ikkalasida ham yaqinlikni mustahkamlash, solidaritetni oshirish va o'zaro hurmat ko'rsatish kabi asosiy funksiyalar mavjud [Smith 2011; Cosmides & Tooby 2005]. Shuningdek, natijalar madaniyatning til va muloqot strategiyalariga ta'sirini ochib beradi va nutqiy amaliyotda konseptni tahlil qilishda lingvokulturologik yondashuvning samaradorligini ko'rsatadi.

## MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillarida "do'stlik" konseptining lingvopragmatik xususiyatlarida sezilarli madaniy farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Ushbu farqlar diskursiv strategiyalar, kommunikativ aktlar va madaniy pragmatika orqali aniq namoyon bo'ladi.

**1. Diskursiv strategiyalardagi farqlar** Ingliz tilidagi nutqiy amaliyotda do'stlik ko'proq individualizm, shaxsiy masofa va reciprocitet tamoyillari asosida shakllanadi [Hall 1976; Lakoff 2004]. Masalan, hazil va yumshoq tanqid ko'pincha shaxsiy hududni hurmat qilgan

holda ifodalanadi[Tannen 1990]. Shu bilan birga, do'stlikni mustahkamlash uchun ishlatiladigan diskursiv strategiyalar norasmiylik va ijtimoiy masofa saqlashga yo'naltirilgan[Spencer-Oatey 2008]. O'zbek tilidagi nutqiy amaliyotda esa do'stlikni ifodalash strategiyalari ko'proq hissiy yaqinlik, sadoqat va jamoaviy qadriyatlarga asoslangan[Karimov 2018]. Masalan, maslahat berish, yordam taklif qilish va birga qaror qabul qilish kabi strategiyalar do'stlikni mustahkamlashga xizmat qiladi[Safarov 2012]. Ushbu farqlar madaniyatning individual va kollektiv qadriyatlarini aks ettiradi.

**2. Kommunikativ aktlar va ularning madaniy konteksti** Ingliz nutqida kommunikativ aktlar ko'proq shaxsiy hududni hurmat qilish, norasmiylik va reciprocitet prinsiplariga asoslanadi[Brown & Levinson 1987; Wierzbicka 1996]. O'zbek nutqida esa ushbu aktlar sadoqat, mehr-muhabbat va o'zaro yordamni ifodalashga xizmat qiladi[Tursunov 2020]. Shu bilan birga, nutqiy aktlarning do'stlikni ifodalashdagi roli madaniyatga xos strategiyalar bilan chambarchas bog'liq ekanligi kuzatildi.

**3. Madaniy pragmatika va muloqot xususiyatlari** Madaniy pragmatika tahlili shuni ko'rsatdiki, do'stlikning nutqiy ifodasi har bir madaniyatning ijtimoiy va axloqiy qadriyatlariga moslashgan. Ingliz tilida muloqotda masofa saqlash, shaxsiy chegaralarni hurmat qilish va hazilni kontekstga mos ishlatish muhim[Hall 1976]. O'zbek tilida esa do'stlikning madaniy-pragmatik ifodasi hissiy yaqinlik, mehr-muhabbat, yordam berish va jamoaviy qadriyatlarni aks ettiradi[Karimov 2018].

**4. Lingvokulturologik ahamiyati** Natijalar shuni ko'rsatdiki, do'stlik konsepti ikki madaniyatda turlicha shakllansa-da, ularning ikkalasida ham yaqinlikni mustahkamlash, solidaritetni oshirish va o'zaro hurmat ko'rsatish kabi funksiyalar mavjud[Smith 2011; Cosmides & Tooby 2005]. Shu bilan birga, bu farqlar nutqiy amaliyotda metaforalar, frazeologik birliklar va diskursiv strategiyalarda yaqqol ko'rinadi. Bu esa lingvokulturologik tadqiqotlarda konseptlarni solishtirish va ularning madaniy kontekstdagi ifodalarini tushunish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

## Muhokamaning umumiy xulosasi

Umuman olganda, ingliz va o'zbek tillaridagi "do'stlik" konsepti umumiy ma'noga ega bo'lishiga qaramay, uning semantik mazmuni, metaforik talqini, nutqdagi ifodalanish shakllari hamda madaniy funksiyalari o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ushbu farqlar har bir madaniyatning ijtimoiy tuzilishi, psixologik yondashuvi va kommunikativ qadriyatlari bilan asoslanadi.

## XULOSA

Tadqiqot ingliz va o'zbek tillarida "do'stlik" konseptining nutqiy amaliyotda ifodalanishini va madaniy pragmatika asosida farqlarini o'rganishga qaratilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilida do'stlik ko'proq sadoqat, qo'llab-quvvatlash va uzoq muddatli aloqalar bilan bog'liq bo'lsa, ingliz tilida hissiy yaqinlik, shaxsiy chegaralarni hurmat qilish va empatiya asosiy o'rin tutadi. Diskursiv strategiyalar va kommunikativ aktlar madaniyatga moslashganini ko'rsatadi: o'zbek nutqida maslahat berish va yordam ko'rsatish, ingliz nutqida esa hissiy qo'llab-quvvatlash va yumshoq fikr bildirish ustun. Shu bilan, do'stlik konsepti lingvistik va madaniy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liqdir. Natijalar tilshunoslik va madaniyatshunoslikda do'stlik konseptini chuqurroq tushunish, shuningdek, madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirishda qo'llash imkonini beradi.

## References

1. Smith J. Friendship and Social Interaction: A Cognitive Approach. – London: Routledge, 2011.
2. Wierzbicka A. Understanding Cultures Through Their Key Words. – Oxford: Oxford University Press, 1996.
3. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
4. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
5. Holt-Lunstad J., et al. Social Relationships and

- Mortality Risk: A Meta-analytic Review. – PLoS Medicine, 2010, 7(7): e1000316.
6. Baumeister R.F., Leary M.R. The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. – Psychological Bulletin, 1995, 117(3): 497–529.
  7. Cosmides L., Tooby J. Evolutionary Psychology and the Generation of Culture. – Ethology and Sociobiology, 2005, 16(4): 215–264.
  8. Hall E.T. Beyond Culture. – New York: Anchor Books, 1976.
  9. Safarov A. O‘zbek madaniyatida do‘stlik va ijtimoiy qadriyatlar. – Tashkent: Fan, 2012.
  10. Karimov S. Til va madaniyat: Lingvokulturologik tadqiqotlar. – Tashkent: Akademnashr, 2018.
  11. Usmonov R. Nutqiy amaliyot va kommunikativ strategiyalar. – Samarkand: Sharq, 2018.
  12. Yoqubov D. Madaniy pragmatika va muloqot modellari. – Buxoro: Ilm, 2019.